

25. Українські прислів'я, приказки та порівняння з літературних пам'яток / [упоряд. М. М. Пазяк]. — К.: Наукова думка, 2002. — 392 с.
26. Филлмор 1988 – Филлмор Ч.Дж. Фреймы и семантика понимания // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – М., 1988.
27. Франко І. Галицько-руські народні приповідки: У 3-х т. / [зібрав, упорядкував і пояснив І. Франко]. — 2-е вид. — Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — Т. 1. — 832 с.; Т. 2. — 818 с.; Т. 3. — с.699.
28. Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь / О. С. Юрченко, А. О. Івченко. — Х.: Основа, 1993. — 176 с.
29. Bańko M. Słownik porównań. Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2007.
30. Fauconnier, G., and M. Turner. Metaphor, Metonymy, and binding. // Metaphor and metonymy in comparison and contrast/ed. By René Dirven; Ralf Pörings. — Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 2003
31. Krzysnik, E. Izražanje prostora v slovenski frazeologiji. Slavistična revija 62/3. С. 375–384
32. Narodowy Korpus Języka Polskiego
33. Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowionych polskich: t. 1–4. red. J. Krzyżanowski. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969–1978.
34. Rosh E. Human categorization // Warren N. (Ed.) Advances in Cross Cultural Psychology. – 1977. – Vol. 1. – N. Y.: Academic Press. – P. 1 – 49
35. <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
36. <http://sum.in.ua/p/2/330/2>

Теоретичні підходи до розуміння категорії порівняння в сучасній лінгвістиці

Таміла Гептінг

магістр кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Львівська політехніка», Україна, E-mail: hves.tamila@gmail.com

The current article investigates the theoretic methods of simile interpretation focusing on the structure of simile and its relation to metaphor as well. The following conclusions have been made.

Ключові слова — об'єкт порівняння, суб'єкт порівняння, ефект спрямованості, атрибутивні та сценарні порівняння, субституційна концепція метафори.

Порівняння ще з часів Аристотеля слугувало об'єктом зацікавленень багатьох учених. Незважаючи на те, що для нього поняття метафори та порівняння були тотожні, останньому все ж вдалося стати самостійним стилістичним засобом, вартим досліджень [1]. Порівняння (англ. *simile*) пробуджує такий поживалений інтерес через те, що дає змогу заглянути в глибину душі мовця, віддзеркалити його ментальні уявлення, зазирнути вглиб його внутрішнього світу та дістатися коренів зіставлення. Згідно з теорією категоризації, увесь наш світ структуровано представлений у нашій свідомості, тому й не дивно, що людина здатна знайти нитку схожості між, на перший погляд, зовсім несполучаними поняттями [12: 82-83].

Здавна уявлення людей про світ та його структуру містили уявлення про Світове дерево життя, що слугувало втіленням єднання трьох царств: нижнього, середнього та верхнього. Людина як представник середнього царства трактувала світ та усе, що його населяє, згідно з цими царствами. Тому кожному з них належало стати вмістищем для різних видів тварин: до нижнього царства входили плазуни,

земноводні та рептилії, до середнього – звірі та великі тварини, до верхнього – птахи, бджоли, метелики [5].

Об'єктом цього дослідження є порівняння з їх структурою, атрибутами об'єкта та суб'єкта, а також порівняння в тісному зв'язку з метафорою.

Мета цієї праці – проаналізувати теоретичні підходи сучасної лінгвістики до категорії порівняння.

За словами І. Мацько, «розрізняють порівняння логічні та образні (англ. *comparison* та *simile*). Логічні порівняння використовуються в основному у науковому, офіційно-діловому, розмовному стилях» [10: 359-360]. У центрі образних порівнянь – об'єкти, що належать до цілковито різних класів, і між ними немає прямої схожості [10: 359-360].

Про структуру порівнянь знаходимо вичерпну інформацію у К. Лотоцької. За її словами, порівняння складається зі суб'єкта порівняння (*the tenor*, або *comparantum*), об'єкта порівняння (*the vehicle*, або *comparandum*) і ознаки (*the ground*, або *tertium comparationis*), за якою один предмет порівнюється з іншим [9: 102]. С. Ілюксберг та Б. Кейзар справедливо запевняють, що суб'єкт та об'єкт порівняння не є взаємозамінні: зміст порівняння *my job is like a jail* не є еквівалентним змістові відповідного *jail is like my job*. На їх думку, спрямованість порівняння впливає на атрибути, які обираються в процесі інтерпретації [4]. Це явище вони називають **ефектом спрямованості** (англ. *effect of directionality*).

Ознака, на основі якої відбувається зіставлення, може бути виражена експліцитно (*She is as pretty as a doll*), або імпліцитно (*She is like a doll*). За структурою

порівняння бувають прості (*My heart is like a singing bird*) та розгорнуті (*The future lies ahead like a glittering city, but like the cities of the desert disappears when approached*) [9: 102-105]. Порівняння у своїй структурі містять формальні елементи, тобто сполучні слова, як, наприклад, в англійській *like, as, such as, as if, seem* [7: 167].

Згідно з класифікацією О. Левченко, існують **атрибутні** та **сценарні** порівняння. Вони відрізняються способом репрезентації інформації та її кількістю. Перші «базуються на атрибуті, який лінгвостільнота з певних причин актуалізує в цьому прототипі», другі – «описують діяльність, поведінку, ситуацію – сцену, сценарій». Атрибут у порівнянні може бути поданий експліцитно (*гарна як рожда*), та імпліцитно (*дівчина як сметана*). Дослідниця вважає, що об'єктові також можуть приписуватись й антонімічні атрибути (*мудрий як старий дуб – дурний як старий дуб*) [8: 13].

А. Вежицька пропонує смислові інваріанти для сталих порівняльних зворотів. Дослідниця виокремлює такий смисловий інваріант: «ніщо не могло б бути більше» та наводить приклади його реалізації: *X худий як скіпка* = «X худий; ніщо не могло б бути худішим; справді, це могла б бути лише скіпка»; *X лисий як коліно* = «X лисий; ніщо не могло б бути більш лисим; справді, це могло б бути лише коліно» [11: 139].

Порівняння та метафору часто розглядають разом. На думку М. Блека, погляд на метафору як на стиснуте порівняння є популярним сьогодні. Учений вважає, що цей погляд є різновидом **субституційної концепції метафори**, за якої метафоричне твердження можна замінити на еквівалентне йому порівняння [11: 158]. Проте існують праці, метою яких є спростування думки про те, що зміст метафори можливо передати відповідним їй порівнянням. С. Глюксберг та К. Хогт стверджують, що в центрі метафори та еквівалентного порівняння перебувають різні референти, тобто об'єкт метафори відмінний від об'єкта порівняння. Наприклад, у порівнянні *my lawyer is like a shark* об'єктом є реальна морська істота – риба-акула. А в метафорі *my lawyer is a shark* об'єктом виступає вже не реальна істота, а акула-як-хижак, тобто абстрактна категорія хижих тварин, де акула є лише частковим прикладом. Ба навіть більше, автори дотримуються гіпотези, що об'єкт у метафорі та порівнянні набуває таких властивостей, які метафоричні за власною суттю та не є закладеними в ньому. Провівши експеримент, вони виявили, що у порівнянні *some ideas are like diamonds*, окрім властивостей, що прямо стосуються об'єкта *diamonds* (*rare, desirable, shine, glitter, valuable*), містяться ті, які належать до категорії вищого рівня об'єкта [3], тобто це, за термінологією О. Левченко, приписувані атрибути (*insightful, creatively very unique*). Згідно з результатами досліджень, кількість приписуваних атрибутів у метафорах переважала, а в порівняннях становила рівну кількості реальних атрибутів об'єкта

[3]. У словнику порівнянь О. Левченко знаходимо чимало прикладів порівнянь із приписуваними атрибутами: *дурний як гуска, здоровий як бик, молодий як весна, кмітливий як куниця, сліпий як відчай* [8: 288-539]. На думку А. Вежицької, метафора не може бути лише скороченим, зредукованим порівнянням, адже це означало б, що відмінності між метафорою і порівнянням не є семантичними, тобто між ними різниця тільки в поверхневій, а не глибинній структурі [11: 142].

Американський та канадський вчені Д. Чіаппе та Дж. Кеннеді схильні вважати, що метафора вербалізована в тих випадках, коли суб'єкт та об'єкт, які зіставляються, містять значну кількість однакових атрибутів, а порівняння, – навпаки, вербалізоване за умови, що суб'єкт та об'єкт мають менше однакових атрибутів [2: 250]. Проте японські фахівці А. Уцумі та Ю. Кувабара спростовують такий погляд, що підтверджують результати лінгвістичного експерименту, який здійснили вчені. Учасникам експерименту видали 30 пар слів (напр. *deserts – ovens*), що слугували об'єктами та суб'єктами зіставлення, та запропонували вказати за 5-ти бальною шкалою, яку форму краще використати, щоб їх зіставити: порівняння чи метафору (*1 – simile is preferable, 5 – metaphor is preferable*); за іншою 7-бальною шкалою учасникам слід було вказати міру того, наскільки подібними є атрибути суб'єктів та об'єктів зіставлення (*0 – not at all salient, 6 – extremely salient*). Як показали результати, кореляція між формами метафори та порівняння не відображала імовірного впливу кількості однакових атрибутів [6].

О. Шаля обстоює думку про необхідність застосування когнітивного підходу до осмислення категорії порівняння. Дослідниця вважає, що відношення схожості та відмінності містять найповніший набір ознак, властивих категорії порівняння. До відношень схожості належать семантичні одиниці ототожнення, уподібнення, умовивід за аналогією, прирівнювання, а до відношень відмінності – умовивід про несхожість, розрізнення, протиставлення. Як наслідок, вчена виділяє значно ширшу палітру усталених конструкцій для кожної семантичної одиниці, для прикладу, уподібнення втілюють за допомогою складні прикметники, утворені за словотвірними моделями з дериваційними суфіксами *-like, -looking: N.+like(-looking); like+Adj. (brainlike computer, humanoid-looking robot, like-minded people, likepatentable inventions)*; складні прикметники, структурна будова яких відображає принцип мовної компресії (*breadbox-size rock, pinky-size chunk, snowflake-size device*); прикметники: *similar, congruent*; прислівники: *likewise, alike, similarly*; [14: 7-8].

Об'єктом порівняння може бути зоонім, фітонім, антропонім, артефакт тощо. Згідно з С. Черненко, «сталі порівняння із зоонімним компонентом, які дають якісно-оцінну характеристику людини, можна

назвати сталими **зооморфними порівняннями**» [13].
Наприклад, *strong as an ox, stubborn as a mule*.

Отже, категорію порівняння досліджують у межах різних теоретичних підходів, передовсім у когнітивному аспекті. Порівняння та метафора становлять окрему ділянку лінгвістичних досліджень, що стає базою для прогресивних практичних підходів, зокрема автоматизованої ідентифікації метафори та порівняння в текстах.

Література

1. Aristotle. On the Art of Poetry. Translated By Ingram Bywater [Електронний ресурс] / Aristotle. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gutenberg.org/files/6763/6763-h/6763-h.htm>
2. Chiappe, D. and Kennedy, J. (2001). Literal bases for metaphor and simile. *Metaphor and Symbol*, 16(3&4), 249–276.
3. Glucksberg S. On the Relation Between Metaphor and Simile: When Comparison Fails [Електронний ресурс] / S. Glucksberg, C. Naught. – 2006. – Режим доступу до ресурсу: <http://www-psychology.concordia.ca/fac/deAlmeida/COGSCI/Gluckberg%20on%20similes.pdf>.
4. Glucksberg S. Understanding Metaphorical Comparisons: Beyond Similarity [Електронний ресурс] / S. Glucksberg, B. Keysar. – 1990. – Режим доступу до ресурсу: http://www.cog.brown.edu/courses/cg195/pdf_files/fall05/understandingmetaphoricalcomparisons.pdf
5. Saler B. Understanding Religion: Selected Essays (Religion and Reason) / Benson Saler. – Berlin: Walter de Gruyter, 2009. – 250 p.
6. Utsumi A. Interpretive Diversity as a Source of Metaphor-Simile Distinction [Електронний ресурс] / A. Utsumi, Y. Kuwabara – Режим доступу до ресурсу: <https://pdfs.semanticscholar.org/b54a/dbe0aae82018fe2f7d58b9090d1899dd3446.pdf>
7. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка. Учебник / И. Р. Гальперин. – Москва: Высшая школа, 1981. – 334 с. – (3-е изд.).
8. Левченко О. П. Українсько-російсько-білорусько-богларсько-польський словник порівнянь / Олена Петрівна Левченко. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 748 с.
9. Лотоцька К. Я. Стилистика англійської мови: Навч. посібник. / К. Я. Лотоцька. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 254 с.
10. Мацько Л. І. Стилистика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. – Київ: Вища школа, 2005. – 462 с. – (2-ге вид., випр.).
11. Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; Общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журиной. — М.: Прогресс, 1990. — 512 с.
12. Хвесь Т. Р. Тенденції вживання зооморфних порівнянь у сучасній англійськомовній жіночій прозі / Таміла Русланівна Хвесь // Міжнародний науковий журнал "Smart and Young" / Таміла Русланівна Хвесь. – Київ, 2016. – С. 82–85.
13. Черненко С. А. Фразеологічний аналіз лексико-семантичної групи "назви тварин" у сучасній іспанській мові [Електронний ресурс] / С.А. Черненко. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Dtr_gn/2012_2/files/GN212_14.pdf
14. Шаля О. І. Категорія порівняння у мові науки: функціональні, когнітивно-дискурсивні та лінгвокультурні параметри (на матеріалі англо-американських статей у галузі електроніки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.02.04 "германські мови" / Шаля Ольга Ігорівна – Київ, 2011. – 20 с.